

הקשר בין קריאת שמע לתלמוד תורה

אריה ליבוביץ

- I. דאורייתא whether it is מחלוקת – ברכות דף כא. ק"ש דאורייתא א.
- A. כסף משנה שם ב:ג. דאורייתא – רמב"ם ק"ש א:א, ב:ג. פסוקים.
- II. חידושו של רבינו יונה. The mitzvah can be fulfilled by reading other פרשיות as well. Both are considered to be עול מלכות שמים.
- A. שאגת אריה סימן א' says the same
- B. Proofs from two מדרשים:
1. ספרי ואתחנן פרשה ח'
 2. מדרש רבה פ' כי תבוא פרשה ז'
- C. Even ר"א may agree that there is an element of עול מ"ש in all torah, but requires reading the פרשה with the most direct mention.
- D. Proof in התורה קריאת התורה:
1. גמרא בבא קמא דף פב.
 2. שיעורים לזכר אבא מרי ז"ל ח"ב עמ' ריג – need a minyan because it is עול מ"ש. פסוק בנחמיה ח:א-ח.
- III. Another connection between תורה ותלמוד תורה. ק"ש ירושלמי ברכות א:ב calls both "שינון".
- A. ק"ש אורה ברכות ג – proves that קריאת שמע is really a תורה מצוות תלמוד תורה.
- B. מהרש"א ברכות טז – והגית בו יומם ולילה - the way we fulfill.
- C. פרי מגדים סימן רלט מ"ז ס"ק ב' – ברכת התורה because it is covered with התורה.
- D. רמב"ן האמונה והבטחון פרק ז' – this explains why it still pays to say שמע after the זמן.
1. See also עם מרדכי סימן ג' that this can be explained based on concept of קריאת שמע being considered a part of תפילה.
- E. Does this idea fit with the בית יוסף או"ח סימן מז ד"ה ואם – deals with why you must learn right after ברכת ק"ש when you are using them as ברכת התורה. Gives two answers:
1. Speaking about a case that you didn't say שמע immediately after רבה אהבה.
 2. תפילה is really a קריאת שמע.
- IV. Third Connection – you can add to them.
- A. רמב"ם הלכות ק"ש פ"ב הי"ג – when not sure, repeat ק"ש. Why repeat the entire thing if only first passuk is דאורייתא?
1. לחם משנה – once you are repeating some of it, just repeat entire thing (similar to ר"ן בהסיבה)
 2. קריית ספר הלכות ק"ש פרק א' – first פסוק is required but all three פרשיות become part of the מצוה דאורייתא just like by תלמוד תורה.
- B. Seems a bit strange to compare to torah which has no שיעור whatsoever (see שנות אליהו ריש מס' פאה) while ק"ש does have a minimal שיעור? However there are several other מצוות where we have a similar idea:
1. תוס' ר"ה דף טז: ד"ה ותקעים – we can blow extra תקיעות and it is all a דאורייתא. See מצות חגיגה מרומי שדה שם who explains and also adds the מצוה.
 - a. See also explanation of מנחת חינוך מצוה תנד who also adds לולב and מצה to the list.
 2. העמק שאלה שאילתא נג – סוכה of structure.

הקשר בין קריאת שמע לתלמוד תורה

3. ברכת המזון – נציב שם
4. מצוה קיומית – this relates to notion of הקדמה לספר מפניני הרב
 - a. תרומות ומעשרות – ארץ הצבי סימן כ' עמ' קמה

1 - תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כא עמוד א

אמר רב יהודה ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא - אינו חוזר וקורא, ספק אמר אמת ויציב, ספק לא אמר - חוזר ואומר אמת ויציב. מאי טעמא - קריאת שמע דרבנן, אמת ויציב דאורייתא. - מתיב רב יוסף: +דברים ו' ובשכבך ובקומך! - אמר ליה אביי: ההוא בדברי תורה כתיב. תנן: בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריה, ועל המזון - מברך לאחריו ואינו מברך לפניו. ואי סלקא דעתך אמת ויציב דאורייתא - לברוך לאחריה! מאי טעמא מברך - אי משום יציאת מצרים - הא אדכר ליה בקריאת שמע. ונימא הא ולא לבעי הא! - קריאת שמע עדיפא, דאית בה תרתי. ורבי אלעזר אמר: ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא - חוזר וקורא קריאת שמע, ספק התפלל ספק לא התפלל - אינו חוזר ומתפלל. ורבי יוחנן אמר: ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

2 - רמב"ם הלכות קריאת שמע פרק א הלכה א

פעמים בכל יום קוראין ק"ש בערב ובבקר, שנאמר ובשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבין וזה הוא לילה, ובשעה שדרך בני אדם עומדין וזה הוא יום.

3 - רמב"ם הלכות קריאת שמע פרק ב הלכה יג

ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא נ ומברך לפניו ולאחריה, אבל אם ידע שקרא ונסתפק לו אם בירך לפניו ולאחריה או לא בירך אינו חוזר ומברך, ס קרא וטעה יחזור למקום שטעה, נעלם ממנו בין פרשה לפרשה ואינו יודע אי זו פרשה השלים ואי זו צריך להתחיל חוזר לפרשה ראשונה שהוא * ואהבת את ה' אלהיך וגו'.

4 - כסף משנה הלכות קריאת שמע פרק ב הלכה יג

[ג] ספק קרא ק"ש וכו'. בפרק מי שמתו (שם כ"א.) אמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא מ"ט ק"ש דרבנן ורבי אלעזר אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא. וכתבו הרי"ף והרא"ש ולית הלכתא כשמואל דאמר ק"ש דרבנן דק"ל ק"ש דאורייתא: ונ"ל דנפקא ליה מדאשכחן כמה ברייתות דדייני דיני ק"ש מקראי ומשמע דראיות גמורות נינהו ולשמואל נצטרך לומר דאסמכתות הם. וכתב הרא"ש ז"ל דמדאמר שמואל אינו חוזר וקורא מ"ט ק"ש דרבנן פסק בשאלות דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אי אמרן א"צ לחזור וז"ש רבינו שאם נסתפק לו אם בירך אינו חוזר ומברך. ומ"ש חוזר וקורא ומברך לפניו ולאחריה כ"כ ה"ר יונה שם שכל ספק שהוא של תורה מברכין עליו והביא ראייה לדבר:

5 - תלמידי רבינו יונה יב: בדפי הרי"ף ד"ה גמ' אמר רב יהודה

ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא דס"ל לשמואל דק"ש דרבנן. ואע"פ שכתוב בתורה ובשכבך ובקומך ס"ל לשמואל שלא אמרה תורה דוקא ק"ש אלא שיקרא בתורה בכ"מ שירצה ומה שאנו קורין זאת הפרשה דוקא יאונ אלא מדרבנן ולפיכך ס"ל עיני חוז וקורא.

6 - שאגת אריה סימן א'

הקשר בין קריאת שמע לתלמוד תורה

אלא שלמ"ד ק"ש דאורייתא צריך לקרות דוקא פרשת ק"ש מה"ת בזמן שכיבה וקימה ולא סגי בשאר ד"ת ולשמאל לא ייחד הכתוב דובשכבך ובקומך לקרות פרשת ק"ש דוקא אלא בשאר ד"ת נמי סגי דהוה הדברים האלה וכו' ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך דכתיב בקרא לאו אפרשת שמע דוקא קיימא אלא אדברי תורה קאי.

7 - ספרי פ' ואתחנן פרשה ח'

והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך למה נאמר לפי שהוא אומר ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך איני יודע באיזה צד אוהבים את הקב"ה ת"ל והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו

8 - מדרש רבה פ' כי תבוא פרשה ז'

ומהו לשמור מזוזות פתחי (משלי ח:לד), א"ר יהודה בר סימא וכי יש מזוזה בבתי כנסיות אלא מה המזוזה הזו אינה זזה מהפתח כך לא תהא זז מבתי כנסיות ומבתי מדרשות אמר הקב"ה אם תעשה כן דע שאתה מקבל פני השכינה, מה כתיב אחריו כי מוצאי מצא חיים

9 - בבא קמא דף פב.

תניא וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים דרשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים. כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו. עמדו נביאים שבייהם ותקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה

10 - שיעורים לזכר אבא מרי ז"ל ח"ב עמ' ריג

השוואת קריאת התורה למעמד הר סיני קובעת יסוד נוסף בהגדרת מצותה והיא נימת קבלת עול מלכות שמים שבה. החובה לשמוע דבר ה' מבוססת על יסוד מיוחד המהווה כל מהותה של קה"ת והוא קבלת עול מלכות שמים. עצם ההלכה כי אין קוראין בתורה בפחות מעשרה משום שאין דבר שבקדושה נאמר בפחות מעשרה מעיד כמאה עדים כי פעולת הקריאה זהותית היא עם מעשה קבלת עול מלכות שמים... יסוד זה בוקע ועולה מן הפרשה בנחמיה (ח:א-ח) בה מתוארת קריאת התורה הראשונה לאחר שוב עזרא מן הגולה. כשאנו מעיינים בה אנו רואים בעליל כי קריאת התורה פירושה קבלת עול מלכות שמים: "ויפתח עזרא הספר וכו' ויברך עזרא את ה' האלקים הגדול ויענו כל העם אמן אמן במעל ידיהם ויקדו וישתחו לה' אפים ארצה"

11 - ירושלמי ברכות פרק א' הלכה ב'

רבי יוחנן אמר בשם רבי שמעון בן יוחי כגון אנו שעסקין בתלמוד תורה אפילו לקרית שמע אין אנו מפסיקין. רבי יוחנן אמרה על גרמיה כגון אנו שאין אנו עסוקין בתלמוד תורה אפילו לתפילה אנו מפסיקין... ולא מודי רבי שמעון בן יוחי שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב, ולית ליה לרבי שמעון בן יוחי לעשות ולא הלמד על מנת שלא לעשות שהלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא, ואמר רבי יוחנן הלמד שלא לעשות נוח לו אילו נהפכה שילייתו על פניו ולא יצא לעולם. טעמא דרבי שמעון בן יוחי זה שינון וזה שינון ואין מבטלין שינון מפני שינון

12 - קרן אורה ברכות ג.

הקשר בין קריאת שמע לתלמוד תורה

ועתה אבאר כמה ראיות לדברי בשיטת הירושלמי בק"ש דהיא באה משום מצות ת"ת חדא מהא דאמרינן התם מי שתורתו אומנתו אינו מפסיק לא לק"ש ולא לתפלה. ופריך וכי מי שתורתו אומנתו אין צריך לקיים מצות ומשני שאני ק"ש דשינון היא ואי נימא דחיובה מדאורייתא מצד עצמה היא א"כ למה יבטלנה כיון דמ"ע מה"ת היא אלא ש"מ דאינה באה אלא משום ת"ת... ועוד ראייה מהא דאיתא שם מפני מה קורין שתי פרשיות הללו בכל יום ר' לוי ור' סימון, ר' סימון אמר מפני שכתוב בהן שכיבה וקימה ר"ל אמר מפני שעשרת הדברות כלולים בהם ומה זו שאלה מפני מה קורין פרשיות הללו אי נימא דמה"ת הם אלא ש"מ דחכמים קבעו הפרשיות האלו. וכן משמע מהא דאמרינן בד"ה הוא שיקראו גם עשרת הדברות ואי פרשיות אלו לבד מה"ת הם א"כ מהיכי תיתי לקרות עוד פרשה אחת. ועוד ראייה מהא דמפרש התם אמתל דנשים וכו' פטורים מק"ש נשים דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם ולמה לי האי מיעוטא בלא"ה מ"ע שהזמן גרמא היא אלא ש"מ שעיקר חיובא משום ת"ת היא.

13 - ברכות דף טז:

אמר רבי אלעזר מאי דכתיב כן אברכך בחי" בשמך אשא כפי כן אברכך בחי" זו קריאת שמע בשמך אשא כפי זו תפילה

14 - מהרש"א שם

דעיקר ק"ש על לימוד התורה שחייב אדם בכל יום כדאמרינן במנחות דף צט: וברכותיה אהבה רבה כו' ואמת ויציב כו' מוכיחין כן. ולפי שהתורה היא חיינו כמ"ש כי הוא חייך וגו' אמר כן אברכך בדבר שהוא חי' דהיינו התורה

15 - ארוחות ימים סימן א' בשם הפרי מגדים

וכן כתב הפרי מגדים סימן רלט מ"ז סק"ב דבטעם הא דאין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות קריאת שמע כתב הפמ"ג דהיינו משום דאפשר דיוצאין בברכת התורה אקב"ו על דברי תורה דק"ש בכלל ד"ת היא

16 - ברכות דף יא:

אמר רב יהודה אמר שמואל השכים לשנות עד שלא קרא קריאת שמע צריך לברך משקרא קריאת שמע אינו צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה

17 - רש"י שם

שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך ותלמדם חקי רצונך

18 - תוס' שם ד"ה שכבר

בירושלמי יש הא דאמרינן שכבר נפטר באהבה רבה והוא ששנה על אתר פירוש לאלתר שלמד מיד באותו מקום

19 - רמב"ן האמונה והבטחון פרק ז'

ובענין הקורא קריאת שמע אחר זמנה אמרו שכר קריאת שמע יהבי ליה שכר קריאת שמע בעונתה לא יהבי ליה למדנו שיש שכר לעושה מצוה אפילו שלא בזמנה אלא שגזרת הכתוב היא לעשותה בזמנה

הקשר בין קריאת שמע לתלמוד תורה

הקבוע לה כדי לכפול שכרו ויש מצות שאם לא עשאו בזמנם אין לו תקנה לעשותן למחר כגון מצה ושופר וכיוצא בהן כולן אין דומין לקריאת שמע אלא ללמוד שראויות היו לעשותן אפילו לאחר זמן והפרש יש בין קריאת שמע לשאר מצות שקריאת שמע יש לו שכר כעוסק בתורה

20 - בית יוסף או"ח סימן מז ד"ה ואם

ואפשר לומר דכבר אפשר שאינו קרוא ק"ש סמוך לאהבה דהא איכא מ"ד בספ"ק דברכות דהא דתנן אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראוועשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ברכה אחת היינו יוצא אור וא"כ אחר ק"ש אומר אהבה רבה וכל כה"ג איצטריך הירושלמי לאשמועין שאין ברכת אהבה רבה פוטר מברכת התורה אלא כשלמד מיד דוקא.
ועי"ל דק"ש ותפילה לא חשיבי לימוד לענין זה דדברי תחנונים ותפלה לחוד ודברי ת"ת לחוד וק"ש כדברי תפילות הוא

21 - רמב"ם הלכות קריאת שמע פרק ב' הלכה יג

ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא

22 - לחם משנה שם

וא"ת הא תינח פסוק ראשון שהוא דאורייתא חוזר וקורא אבל השר מדרבנן למה יחזור ויקרא... וי"ל כיון דחוזר וקורא מקצת אטרחרוהו רבנן דיגמור אותם כתקנה

23 - קרית ספר הלכות קריאת שמע פרק א'

ומדאורייתא כיון שקרא פסוק ראשון שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד יצא ידי חובתו והוא שכיון בו דכתיב שמע וכתוב הסכת ושמע ישראל מה להלן בכוונה דכתיב הסכת הכא נמי בכוונה ונראה דאפילו הכי בקריאת כל הג' פרשיות מקיים מצוה מדאורייתא אף על גב דבפסוק ראשון נפטר מידי דהוה אקריאת התורה דנפטר בקביעת איזו שעה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה ור' יוחנן אמר אפילו לא קרא אלא קרית שמע שחרית וערבית קיים מצות לא ימוש וגו' ואפילו הכי אם לומד כל היום והלילה הוא מקיים מצות תלמוד תורה מדאורייתא הכי נמי אף על גב דנפטר מידי חובת קרית שמע בפסוק ראשון כשקורא כל הג' פרשיות הוא מקיים מצוה דאורייתא ולהכי אמרינן בגמרא קרית שמע דאורייתא פוסק בין פרק לפרק הלל מיבעיא משמע דכל הג' פרקים הוו כדאורייתא כיון דמקיים מצוה דאורייתא בקריאתם דאי לא הכי אלא דאינו מקיים בקריאתם כי אם מצוה דרבנן היכי קאמר ק"ש דאורייתא פוסק הלא כבר קרא פסוק ראשון שהוא מדאורייתא והשאר מדרבנן אלא ודאי כדכתיבנא

24 - שבות אליהו ריש פאה

ותלמוד תורה נמי אין לה שיעור לא למטה ולא למעלה דכתיב והגית בו יומם ולילה וא"כ אין לה שיעור למעלה ולמטה נמי דפעמים בתיבה אחת פוטר... ונקט התנא הא דאין לת"ת שיעור למטה להורות שצריך האדם מאד מאד לחבב את התורה דבכל תיבה ותיבה שלמד בה הוא מצוה בפני עצמה. והראיה שיוצא בתיבה אחת מצות לימוד התורה שהיא שקולה נגד כל המצות והכלל בזה שאין מבטלין ת"ת אפילו למצוה אם יכולה להעשות על ידי אחרים והשכל מחייב בזה מפני שכל תיבה ותיבה בפ"ע הוא מצוה גדולה והיא שקולה נגד כולם א"כ כשלומד למשל דף אחד מקיים כמה מאות מצוות וא"כ בודאי יותר טוב לקיים מאה מצוות ממצוה אחת

25 - ראש השנה דף טז.

למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין? כדי לערבב את השטן

26 - תוס' שם טז: ד"ה ותוקעים

תימה הא קעבר משום בל תוסיך... וי"ש דאין שייך בל תוסיף בעשיית מצוה אחת ב' פעמים כגון כהן אם מברך וחוזר ומברך אותו צבור עצמו או נוטל לולב וחוזר ונוטל וכן תוקע וחוזר ותוקע וגבי מתנות בכו נמי אם נותן בקרן אחד ב' פעמים אין זה בל תוסיף

27 - מרומי שדה שם

הנה להלן כת: יבואר דלא רק שאין איסור דבל תוסיף אלא דמצוה נמי איכא ואבוהון דכולהו מצוות היא מצות חגיגה וכדאיתא בחגיגה ח: דפאשר להפריש עשר בהמות לחגיגתו וכולן דחיין יו"ט אע"ג שיצא יד"ח באחת. ואיתא בירושלמי מובא בתוס' שם ארשב"א לעולם הוא מוסיף והולך ודוחה יו"ט עד שיאמר אין עוד בדעתי להוסיף

28 - מנחת חינוך מצוה תנד

דבעשיית המצוה כמה פעמים כגון תקיעות או לולב או מצוה דהתורה כתבה יום תרועה ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' בערב תאכלו מצות א"כ נהי דהתורה היתה צריכה ליתן שיעור למצוה דהמצוה היא בשלש תרועות ופעם אחת ביום ארבעה מינים וכזית מצוה כל זה שלא לפחות דפחות אינה מצוה אבל להוסיף רשאי דיום תרועה משמע כל היום וכן ביום הראשון וכן בערב תאכלו

29 - העמק שאלה שאילתא נג

וכמש"כ הר"ן לענין מצות סוכה דאע"ג שיצא בשתי דפנות וטפח מכ"מ אם רוצה לעשות ד' דפנות בב"א קבע הכל בד"ת ואסורים כולם בהנאה... והרי הוא דומה למצות חגיגה דכאיתא בחגיגה ח: שאם הפריש עשר בהמו לחגיגתו כו' וה"נ אם קובע כל הפרשה או כמה פרשיות לקרא כאחת נעשו כולם ד"ת ועכשיו שקבעו חכמים ג' פרשיות נעשו כולם מה"ת...
ובברכות מו. שקיל וטרי הש"ס אם הטוב והמטיב מדאורייתא מבואר דג' בכות ודאי מה"ת וכ"כ התוס' שם טז. ד"ה וחותרם אע"ד דמדאורייתא הם יש כח ביד חכמים כו' וכבר כתב הבית יוסף סימן קצא שלא משמע הכי דעת הרמב"ם אלא מה"ת אינו אלא ברכה אחת וכתב הית יוסף דאע"ג דדריש להו בגמרא אסמכתות בעלמא ניהו כסבור מרן הבית יוסף שהתוס' למדו הוא מדאורייתא מדרשות אלו. וזה נראה דוחק שהרי גם בלפניו אסמכיה אקראי וגם בהטוב והמטיב יש מחלוקת בדרשא וגם התוס' אומרים לפעמים על דרשות חז"ל שהן אסמכתא אבל קשה לתוס' הא דד' מו הנ"ל דקרי לג' ברכות דאורייתא אבל למש"כ ניחא דודאי מה"ת יוצאים בברכה אחת מיהו אחר שתקנו ג' ברכות הכל בכלל וברכות ניהו ונעשו כולם מדאורייתא

30 – הקדמה לספר מפניני הרב

וכעין זה העיר רבנו עוד בהזדמנות אחרת שמעצם העובדא שרובא דרובא של גדולי ישראל משך כל שנות הגלות לא עזבו את מדינות מגוריהם לעבור לדור בארץ ישראל, יש לנו ללמוד מזה גופא או שהמצוה לגור בארץ בזמן הזה רק מצוה קיומית היא או שמחמת איזה שהן סיבות אחרות פטורים היו מחובת העלייה... וכנקודה זו האחרונה שמעתי גם מהרב אבישי דוד שיחי' מבית שמש שרבנו היה סבור שמצות ישוב ארץ ישראל אך מצוה קיומית היא ואיננה מצוה חיובית

ומושג זה דמצוה קיומית מצינו בשם הגר"א לענין אכילת מצה בשאר ימות הפסח (חוץ מלילה הראשון) שמצוה קיומית היא ועיין עוד מש"כ הנצי"ב בבאורו על התורה סוף פרשת בחוקותי לענין נתינת מעשר בהמה לכהנים דכן מבואר בספר דברי הימים שנתנו מעשר זה לכהנים ומסתמא צ"ל שעל כל פנים מצוה קיומית יש בזה. והמשיך לומר כן אף לענין הפרשת תרומות ומעשרות אלקוח. והשוה מה שהביא בספר כפתור ופרח בשם הראב"ד דאף דחובת הפרשת תרומות ומעשרות ליתא מדאורייתא אלא בדגן תירוש ויצהר מכל מקום אם הפריש משאר מינים שפיר חלה הפרשתו אף מן התורה ועל דרך זה הסביר רבנו דאף לדעת הרמב"ן שחובת תפילה בכל יום לאו דאורייתא היא [דליכא חיוב תפילה דאורייתא אלא בעת צרה עיין מש"כ בפנים הספר לפרשת בהעלותך מזה] מכל מקום מודה הוא שקיום דאורייתא ודאי איכא. וכן בקריאת התורה בשני וחמישי אף דחובתה איננה מן התורה אך קיום דאורייתא פשיטא דאיכא... והשוה שעורי רבנו לגיטין פרק שני בסוגיא דזמן בגטין ובעוד כמה וכמה מקומות היאך שהסביר תמיד שיאך שכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. (ועיין נפש הרב עמ' מא שאף שחובת הגברא לקיים את המצוות דרבנן אינה אלא מדבריהם מכל מקום כל אותן ההלכות מהוות "חפצא של תורה" מדאורייתא והלומד בהלכות אלו בודאי מקיים מצות תלמוד תורה מדאורייתא) וכל הדברים האלו יסודם בהנחת הגר"א והנצי"ב שקיים מושג שכזה של קיום דאורייתא אפילו במקום דליכא חיוב מן התורה.

ארץ הצבי סימן כ' עמ' קמה

דשדעת הראב"ד שפיר מצינו תרומה הבאה בנדר ונדבה דהנה בכמה מקומות מצינו בגמרא דרשות ולימודים לענין הפרשת תרומה בפירות האילן ובשלמא לדעת הרמב"ם פ"א ממעשות ה"ט דכל פירות האילן חייבים בתרומ"ע מן התורה שפיר ניחא כל הדרשות שבגמרא אכן לדעת הראב"ד בהשגתו שמה צ"ע ועיין רש"י ותוס' ריש קידושין ג. שכל הדרשות הללו הן אך אסמכתא בעלמא. אכן עיין בספר כפתור ופרח שהביא דברי הראב"ד מס' כתוב שם סוף חולין דאף דליכא איסור טבל וחיוב הפרשה מדאורייתא בשאר מינים חוץ מדגן תירוש ויצהר מכ"מ אם הפריש חלה הפרשתו מן התורה אכן זר האוכל תרומה זו לא יתחייב מיתה ביד"ש וכו'. ולדידיה א"ש בפשיטות כל הני דרשות דאיתא בש"ס לענין הפרשת תרומ"ע בשאר מינים דאף דליכא חיובא בשאר מינים מכ"מ הפרשתו שפיר חלה מן התורה ושפיר ילפינן מקראי באיזה אופן תחול הפרשה זו עכ"פ נמצינו למדים לדעת הראב"ד שיש אפשרות לתרומה לבוא בנדר ונדבר במפריש משאר המינים ולהכי פליג הראב"ד עליה דהרמב"ם בפ"א מהלכות נדרים בהגדרת דבר הנדור שאי אפשר לו להרב"ד לסבור כדעת הרמב"ם.

סימן ג
ק"ש בתורת תפלה

א. זמן ק"ש דרבנן

שיטת רש"י (ב.) שאנו יוצאים מצות ק"ש בק"ש שעל המטה. והקשו בתוס', שהרי רק קורין פרשה אחת על המטה, ואיך יוצאים בזה. ותירץ הרשב"א לדעת רש"י, שרק פרשה אחת חיובה מדאורייתא, אבל השאר מדרבנן, וכיון שקראוהו בביהכ"נ לא חייבוהו לחזור ולקרוא. ועדיין צ"ע, דאף דאין פרשה שני' אלא מדרבנן, מ"מ הסברא נותנת שכיון שנתקנה כחלק מק"ש, שזמן מצותה יהי' כזמן ק"ש דאורייתא, דהיינו מצה"כ ואילך. ונראה, שק"ש, חוץ מהיותו מצות עשה בפ"ע, נחשב, מדרבנן, כחלק ממצות תפלה. ומכיון שמדרבנן ק"ש נחשב לחלק מתפלה, תקנו רבנן, שק"ש דרבנן של לילה זמנו כזמן תפילת ערבית, ולכן יצא אף קודם צה"כ לפי רש"י. אבל פרשה ראשונה שהיא מצוה דאורייתא שאינה ענין לתפלה, שאין מנין תפלות מן התורה כלל, ע"כ צריך לקוראה לאחר צה"כ שהוא זמן שכיבה, ויוצא בק"ש על המטה, וכעין זה שמעתי בשם מו"ר הגרי"ד שליט"א.

וע"פ היסוד הזה המתבאר מדברי רש"י והרשב"א, שכיון שק"ש נחשב מדרבנן כחלק מן התפלה אף זמנה תלוי בזמן תפלה, יש לפרש לשון הרשב"א לקמן (ט): מכאן (סוף זמן ק"ש) ואילך עד חצות, שכר קריאה יהיבין לי' שכר קריאה בזמנה לא יהיבין לי' וכענין שאמרו לגבי תפלה לקמן (כו.) (וכוונתו לדברי הרי"ף שם, עיי"ש). ולכאורה צ"ע, שבתפלה מד' שעות עד חצות יוצא בדיעבד, או משום תשלומין, או משום דבדיעבד זמנה עד חצות (עי' ב"י וט"ז סי' פ"ט בזה), אבל בק"ש, כיון שזמנה עד נ"ה לר"א או ג' שעות לר' יהושע, איזה שכר יש לו אם קוראה אח"כ. ואם יש לו שכר משום שמקבל עול מלכות שמים, למה אין לו שכר זה אף לאחר חצות, וצ"ע. אך לפי מש"כ ניחא, שמדרבנן

ק"ש נידון כחלק מתפלה, ולכן מדרבנן נאמר בזמן תפלה. או בקורא עד חצות, אע"פ שכר קריאה בזמנה אין לו, שלא יצא י"ח ק"ש דאורייתא, מ"מ יש לו שכר אמירת ק"ש כחלק מתפלה, שזמנה עד חצות כזמן תפלה.

ועיין בשו"ע (או"ח סי' נ"ח ס"ז), שלשיטה אחת יש תשלומין לק"ש. והקשה הגר"א בביאורו (סקי"ז) שרק בתפלה נאמר דין תשלומין, כי רחמי היא (כו. ובתוס' שם), אבל בק"ש לא יתכן תשלומין כלל. וע"פ מש"כ י"ל דשיטה זו ס"ל דכיון שמדרבנן ק"ש נידון כחלק מתפלה, יש לה דין תשלומין כתפלה.

ב. זמן ברכות ק"ש

והנה הרשב"א והמאירי (יא): כתבו שברכות ק"ש אינן ברכות המצוה, אלא שלעצמן נתקנו, וחזרו ויסדו שיקרא ק"ש במסגרת ברכות אלו. וי"ל בטעם תקנתם זו, שע"י שק"ש נקרא בתוך הברכות, נכלל בסדר התפלה, ונידון כחלק ממנה. שהרי סדר תפלת הצבור מתחיל בקדיש ברכו וברכות ק"ש, כמבואר ברמב"ם (פ"ט מהל' תפלה ה"א), ומוכח דכל זה בכלל תפלה היא, וא"כ ע"י זה ק"ש עצמו נחשב לחלק מן התפלה. ונראה שזהו טעם רה"ג (מובא ברשב"א י:), שסוף זמן ברכות ק"ש הוא ד' שעות, כסוף זמן שחרית. ולכאורה צ"ע שכיון שברכות אלו לעצמן נתקנו וכנ"ל, אשר מה"ט אין זמן מוגבל לזמן ק"ש, למה אינו יכול לאמרו כל היום (וכשיטת הרמב"ם, הל' ק"ש פ"א הי"ג). ולמש"כ י"ל, שכיון שרבנן הסמיכו ברכות אלו לק"ש כדי לכלול ק"ש עם התפלה, ממילא ברכות אלו נעשו לחלק מן התפלה, ולכן אינן נאמרות אלא בזמן תפלה. [ועיי"ש ברשב"א, די"א דזמן הברכות עד חצות ולכאורה כן צ"ל לדין דבדיעבד זמן תפלה עד חצות (ס' פט ס"א), וצ"ע על השו"ע שפסק שזמן הברכות עד ד' שעות ולא עד חצות (ס' נח

לק"ש וברכותי לענין עם שבשדות י"ל ע"פ השלטי גבורים (ר"ה שם), שש"ץ מוציא עם שבשדות מפני שתפלה כקרבן, והש"ץ דומה לכהן המקריב. וכונתו, שכמו שבקרבן א"צ שהמתכפר יהי בעזרה כשנקרב הקרבן, כן בתפלה עם שבשדות יוצאים י"ח תפלה אף שאינם בביהכ"נ. ולכן ק"ש וברכותי שאינם כנגד קרבן, אין הש"ץ מוציא עם שבשדות, ואכמ"ל.]

והנה מלשון ר' יונה משמע, שהעומדים בביהכ"נ ושומעים לש"ץ כשיש מגין ועונים אמר, יוצאים י"ח ק"ש וברכותי (וכן הבין המג"א סי' נט ס"ק ה'). ולפאורה קשה ממה נפשך, אם שומע כעונה בק"ש, למה צריכים י, ואם אין שומע כעונה, מאי מהני י. וצ"ל שמדאורייתא שומע כעונה, וכשיטת הפר"ח והשאג"א. אבל מדרבנן, כיון שק"ש נחשב כחלק מסדר התפלה, וכנ"ל, נידון כתפלה לענין שומע כעונה, ובתפלה אין אחד מוציא את חברו אלא בעשרה (עי' מג"א תרפ"ט ס"ק י, ודלא כהג"א ספ"ג דר"ה), וכן הדין בברכות ק"ש (עיי"ש במג"א ובמחזה"ש שם). אלא שחלוק דין ברכות ק"ש מתפלה, שבתפלה לכתחילה כל אחד מתפלל בעצמו, שכיון שרחמי הוא, מן הראוי שכל אחד יבקש רחמים על עצמו, ועיין ירושלמי פ"ג ה"ג. (ואף ששם מיירי רק לענין יצא מוציא, עי' הג"א ספ"ג דר"ה ובגרא"א בשנו"א פ"ג מ"ג, דטעם הירושלמי — שיהא כל אחד מבקש על עצמו רחמים — שייך אף בשומע כעונה, ונ"מ ללכתחילה). ואילו ברכות ק"ש, שאין בהן רחמי, לכתחילה יש לצאת בענית אמר ע"י הש"ץ, ואדרבה עדיף לעשות כן כדי שיחשב בצבור, עי' טור סי' נ"ט, אלא דא"א לנו לכוון עמו. עכ"פ בשניהם אין שומע כעונה אלא בעשרה, וחידוש ר' יונה שאף בק"ש עצמה הדין כן, מכיון שהוי כחלק מתפלה. וכן מוכח מהרמב"ם, שבהל' ק"ש לא הזכיר שומע כעונה כלל, ובהל' תפלה (פ"ט ה"א) כתב: ומתחיל ופורס על השמע בקול רם, והם עונים אמר אחר כל ברכה וברכה. והיודע

ס"ו, עיי"ש בביאור הלכה). וצ"ל דקאי כאן לפי השיטה שלאחר ד' שעות יהוי כתפלת תשלומין, (וקצ"ע מלשון „עבר" בסי' פט), ואין תשלומין אלא לעיקר תפלה משום רחמי, ולא לברכות ק"ש].

והנה הרמב"ן (במלחמות פ"ג דר"ה) הוכיח דמצוות צריכות כונה מדקיי"ל בפסוק ראשון צריך כונת הלב. והקשה דכולה נמי ליבעי כונה. וחידוש, שעיקר ק"ש פסוק ראשון ובו יי"ח, דוהיה ק"ש של ר' יהודה הנשיא (יג:) ואם קראו ונאנס יצא (שם). אלמא אף מצות קריאה בדיעבד ליתא אלא בפסוק ראשון ומש"ה צריך כונת הלב כשאר כל המצוות שצריכות כונה, עכ"ד.

וקשה, דאם כל הפרשיות דק"ש חוץ מפסוק ראשון דינם כק"ש מדרבנן, נימא דצריכה כונה ג"כ, וכמצות חזרת דרבנן, וכמבואר בתוס' (ר"ה כה. ד"ה אמר רבא). ואף דהמג"א (סי' ס סק"ג) פסק דמצוות דרבנן א"צ כונה, הרמב"ן לא הזכיר דבר זה כלל. וע"כ צ"ל כיסוד הנ"ל, דק"ש נידון כחלק מהתפלה, ורק פסוק ראשון, שהוא מצוה דאורייתא, יש לו כל דיני המצוות כגון כונת מצוה. אבל כל מה שנקרא בפירו ק"ש מדרבנן, באמת אינו מצות ק"ש, אלא חלק מסדר התפלה שתקנו חז"ל, וא"צ כונת מצוה.

ג. שומע כעונה בק"ש

עוד יש להוכיח כיסוד זה שק"ש נידון כחלק מתפלה, שהנה נחלקו המפרשים אם שומע כעונה בק"ש, דעת הגר"א (שנו"א פ"א מ"א) שאין שומע כעונה בק"ש, וכל אחד חייב לקרות בעצמו. ודעת הפר"ח (סי' סב) והשאג"א (סי' ר') ששומע כעונה בק"ש, ושיטה שלישית מצינו בר' יונה (כא:), שכתב שאע"פ שש"ץ מוציא עם שבשדות, כמבואר בגמ' ר"ה (לה.), זהו רק בתפלה, אבל בק"ש — אין נפטרין אלא באמירה, ובענית אמר אינו פוטר אלא בעשרה, ולפיכך אין פורסין על השמע אלא בי, שאל"כ אין ענית אמר כלום, עכ"ל [ובביאור החילוק בין תפלה